

Tekniikan Waiheita
ISSN 2490-0443
Tekniikan Historian Seura ry.
38. vuosikerta:3-4
2020
<https://journal.fi/tekniikanwaiheita>

Kun kone tuli kotiin – suomalaisten kotien koneellistuminen naisten arjen mullistajana 1950–1970-luvuilla

Maria Vanha-Similä

To cite this article: Maria Vanha-Similä, ”Kun kone tuli kotiin – suomalaisten kotien koneellistuminen naisten arjen mullistajana 1950–1970-luvuilla” Tekniikan Waiheita 38, no. 3–4 (2020): 29–47. <https://dx.doi.org/10.33355/tw.100577>

To link to this article: <https://dx.doi.org/10.33355/tw.100577>

Kun kone tuli kotiin – suomalaisten kotien koneellistuminen naisten arjen mullistajana 1950–1970-luvuilla

Maria Vanha-Similä¹

Johdanto

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa oli taloudellisesti niukkaa ja arki oli yleisesti vaatimatonta. Samalla kotielämä muuttui nopeasti, kun maaseutuväestö muutti maalta kaupunkiin ja naiset siirtyivät joukolla työelämään.² 1950-luvulla suomalaisten katse kohdistui tulevaisuuteen sekä oman kodin ja asumisolosuhteiden parantamiseen.

Tässä katsauksessa tarkastelen suomalaisten kotien koneellistumista 1950–1970-luvuilla etenkin naisten arjen näkökulmasta. Keskityn artikkelissa Suomeen, jossa kotien koneellistuminen tapahtui melko nopeasti, ja pohdin, miten jääkaappien, pyykkikoneiden, televisioiden ja muiden kodinkoneiden tulo koteihin muutti naisten arkea. Kaupungistumisen, elintason nousun ja naisten työssäkäynnin lisäksi tärkeä tekijä kodinkoneiden yleistymisessä oli koti-apulaisten määrän väheneminen. Miehet alkoivat vähitellen osallistua enemmän kotitöihin, mutta päävastuu kodinhoidosta jäi vielä naisille.

Kotien huomattava koneellistuminen tapahtui samaan aikaan, kun naiset siirtyivät aikaisempaa useammin töihin kodin ulkopuolelle. Keskittyminen tässä artikkelissa Suomeen ja juuri 1950–1970-lukuihin antaa mahdollisuuden tarkastella, miten nämä kaksi asiaa liittyivät kiinteästi toisiinsa.

Suomalaisten kotien koneellistuminen alkoi kansainvälisesti melko myöhään. Yhdysvalloissa koteihin tuli vähitellen erilaisia koneita ja laitteita jo 1900-luvun alussa. Suomessa seurattiin erityisesti Ruotsin esimerkkiä kotien ja erityisesti keittiöiden koneellistumisessa.³ Elintason noustessa erilaiset kodinkoneet saapuivat myös yhä useampaan suomalaiseen kotiin sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Kotitalousvälineistön, kuten kodinkoneiden, radioiden, televisioiden, jääkaappien, astioiden yms. hankintamenot nousivat 32-kertaisiksi Suomessa vuosina 1950–1975. Suomessa kasvu oli muita Pohjoismaita nopeampi, mutta myös lähtötaso oli Suomessa matalampi.⁴

Tässä katsauksessa käsittelen kotien koneellistumista tutkimuskirjallisuuden, aikalaiskirjallisuuden ja aikakauslehtien kautta.

Yhdysvalloissa historioitsija Ruth Schwartz Cowan on tutkinut kotien koneellistumisen monitahoisia vaikutuksia naisten arkeen. Kodinkoneet toisaalta kevensivät naisten tekemiä kotitöitä, mutta samaan aikaan naisten odotettiin suoriutuvan kotitöistä yksin ulkopuolisen avun vähentyessä. Cowanin teos *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave* julkaistiin vuonna 1983.⁵ Suomessa kotitalousteknologian kehitystä on tutkinut mm. kulutustutkija Mika Pantzar. Teoksessaan *Tulevaisuuden koti – Arjen*

¹ FT Maria Vanha-Similä työskentelee amanuenssina Suomen maatalousmuseo Sarassa.

² Hjerpe 2003, 33–34.

³ Pantzar 2000, 23, 42.

⁴ Mauranen 2005b, 255.

⁵ Schwartz Cowan 1983.

tarpeita etsimässä, hän tarkastelee sitä kehitystä, miten unelmoidut kodinkoneet muuttuivat myös suomalaisten kotien arkitodellisuudeksi.⁶ Pantzar tuo esiin erityisesti kodinkoneiden yleistymisen sekä naisten työssäkäynnin lisääntymisen kytköksen.

Naisille suunnatuissa tietokirjoissa esiteltiin usein uusia kodinkoneita ja niiden tuomia haasteita. Tässä katsauksessa olen tarkastellut E. Kartion *Kodin teknillistä opasta* (1932), *Emännän tietokirjaa* (1950), *Kodin työvälineoppia* (1959) sekä Tellervo Väänäsen ja Rauni Sorrin *Kotitalouden oppikirjaa* (1967). Lisäksi olen käyttänyt esimerkiksi pakastamiseen liittyviä kotitalouksille suunnattuja kirjoja, kuten Birgit Aldénin ja Greta Bergin teosta *Kotipakastaminen* (1966) sekä julkaisua *Pakastaminen kotitaloudessa – Liha, kala, kasvikset, marjat, leivonnaiset, valmiit ruoat* (1962).

Kodinkoneiden esittelyn lisäksi tietokirjat antoivat käytännön ohjeita arkiseen kotitaloustyöhön. Monet naiset joutuivat aikanaan itsekkin tarttumaan ohjeisiin, koska moni kotitaloustyö muuttui koneiden myötä eivätkä he voineet tukeutua perinteiseen sukupolvelta toiselle siirtyvään kotitaloustietoon, koska kodinkoneet olivat monelle uusia.

Aikakauslehdet esittelivät myös aktiivisesti uusia kodinkoneita. Tarkasteluun olen ottanut etenkin naisille suunnattuja kotitaloutta koskevia lehtiä, kuten *Kotilieden* ja *Kotikokin* aiheita käsitteleviä numeroita. Naiset lukivat lehdistä, millainen olisi moderni koti, jossa kodinkoneet tehostaisivat arkea. Kodinkoneiden yleistyessä lehtiin ilmestyi yhä enemmän myös ohjeita ja neuvoja niiden käyttöön, mutta myös huoltoon ja puhdistamiseen.

Kotiliesi alkoi ilmestyä vuonna 1922. Sen esittämä naisihanne on ollut kulttuurintutkija Seija Aunilan mukaan melko perinteinen. Aunilan tutkimus on osoittanut, kuinka 1920–1930-lukujen lehdissä käsiteltiin naisten oikeuksia työhön, kouluttautumiseen ja vapaa-aikaan sekä ylipäättään elintason nousun tuomia mahdollisuuksia. Sotavuodet muuttivat kuitenkin lehden linjaa niin, että naisille suotavat elämänvalinnat vähenivät. Naisten tuli laittaa omat toiveensa ja tarpeensa sivuun ja ponnistella yhteiseksi hyväksi. Sotavuosien jälkeen jälleenrakennuskaudella naisihanne jälleen avartui, mutta säilyi pitkään perinteisenä. *Kotilieden* artikkeleissa naiset nähtiin melko yhtenäisenä ryhmänä, jota kiinnostivat erityisesti naisten elinpiiriin, lähinnä kotiin ja perheeseen, liittyvät teemat.⁷

Väljenevät kodit

Sotavuosien jälkeistä aikaa leimasi vaikea asuntopula. Rakentaminen oli ollut lähes pysähdyksissä sotavuosina, ja myös aluemenetykset lisäsivät uusien kotien tarvetta.⁸ Nuoret solmivat runsaasti avioliittoja, ja monen nuorenparin yhteiselämä alkoi jommankumman lapsuudenkodissa. Omaan kotiin kuitenkin pyrittiin pääsemään mahdollisimman pian.⁹ Työnantajan tarjoama työsuhdeasunto oli kullannarvoinen etu asuntopulan aikana eri puolilla Suomea.¹⁰ Sodan jälkeisinä niukkoina vuosina harvoilla oli ollut varaa uusiin kodinkoneisiin ja ahtaissa asunnoissa niiden sijoittelu oli myös hankalaa, mutta kun oma koti löytyi ja elämä alkoi vaikiintua, perheet alkoivat ajatella vähitellen myös kodinkoneiden hankintaa.

⁶ Pantzar 2000.

⁷ Aunila 2020, 28–29, 251–254

⁸ Malinen 2013, 43–51.

⁹ Malinen 2015, 143.

¹⁰ Vanha-Similä 2017, 219.

Vuonna 1949 perustettiin aravajärjestelmä helpottamaan vallitsevaa vaikeaa asuntotilannetta. Uudet arava-asunnot olivat haluttuja ja tasokkaita. Aluksi arava-asuntoja hankkivatkin etenkin vakavaraiset, sillä aravalainoihin tarvittiin iso omarahoitusosuus. Pienemmillä tuloilla oli paremmin mahdollista hankkia omistusasunto rakentamalla omakotitalo hartiapankkivoimin aravarahoituksella.¹¹ Uusissa rakennuksissa kodinkoneiden tilavaatimukset osattiin ottaa jo paremmin huomioon kuin vanhoissa, joissa esimerkiksi jääkaappien sijoittelussa jouduttiin käyttämään luovia ratkaisuja.

Vähitellen kotien tilanpuute häyleni, kun asuntorakentaminen kiihtyi. Vilkkainta rakentaminen oli 1970-luvun alussa. Myös perheet pienivät, joten kodeissa ei ollut enää aivan niin ahdasta. Sataa huonetta kohden Suomessa oli 131 asukasta vuonna 1960. Tilastoissa myös keittiö laskettiin huoneeksi. Vuonna 1970 asukkaita oli 103 ja vuonna 1980 heitä oli 78.¹² Myös huoneiden neliöpinta-ala kasvoi, joten 1970-luvulla rakennetut asunnot olivat monella tapaa väljempiä kuin 1960-luvun alussa¹³.

Monet perheet muuttivat uusiin lähiöihin. Niistä saattoivat etenkin aluksi puuttua kunnolliset palvelut ja liikenneyhteydet, mutta uudet asunnot mukavuuksineen toivat iloa ja hyötyä monelle muuttajalle. Keskuslämmitys, kylpyhuone ja parveke olivat kaivattuja arjen helpottajia.¹⁴

Uusia kodinkoneita ja muita laitteita varten yleensä säästettiin etukäteen. Kodinkoneiden saapuminen kotiin oli erityinen hetki, koska ne eivät olleet arkipäiväisiä vaan pitkään toivottuja ja odotettuja. Koska kodinkonehankinnat vaativat aiemmin pitkää harkintaa, niiden hankinnasta ja hyödyistä osattiin myös iloita.

Naisten muuttuva arki kotona ja keittiössä

Kodinkoneiden tulo koteihin muutti erityisesti naisten arkea helpottamalla ja tehostamalla kotitöitä.

Standardikeittiöt yhtenäistivät suomalaisten keittiöitä 1940-luvulta lähtien. Keittiöiden standardimitoitus tehtiin suomalaisnaisten keskipituuden eli 165 cm:n mukaan. Suomalainen keksintö, astiankuivauskaappi, tehosti naisten kotitaloustyötä, kun astioiden tiskaus nopeutui. Astiat kuivuivat itsestään ilman kuivaamista astiakaapissa. Ennen kuivauskaappeja käytettiin jonkin verran astiankuivaushyllyjä sekä astianvalutushakkeja. Sotien jälkeen myös ruostumattomasta teräksestä valmistetut tiskipöydät alkoivat yleistyä. Jos kodissa ei tullut lämmintä vettä hanasta, tiski- ja muu käyttövesi lämpeni hellan kyljessä olevassa lämminvesisäiliössä tai vesi tuli keittää hellalla.¹⁵

Naiset vastasivat ruuanvalmistuksesta sekä kotitöistä 1950–1970-luvuilla. Miehet eivät välttämättä juuri osallistuneet kotitöihin. Toisinaan naiset jopa sulkiivat miehet kotitöiden ulkopuolelle, vaikka he olisivat halunneet niihin osallistua. Kotitaloustöitä tehneelle miehelle

¹¹ *Aravaa kautta aikojen* 1999, 25, 35; Heinonen 1999, 34.

¹² Sarantola-Weiss, 2003, 128, 327.

¹³ Huokuna 2006, 153.

¹⁴ Saarikangas 2008, 159–162.

¹⁵ Seppälä-Kavén 2019, 11; *Emännän tietokirja I* 1950, 66.

yleisesti myös vitsailtiin ja naureskeltiin. Kotityöt kuuluivat leimallisesti naisten vastuulle.¹⁶ Vähitellen miesten osallistumista alettiin pitää hyväksyttävämpänä ja toivottavana. Etenkin nuoret koulutetut miehet alkoivat ottaa osaa kodin- ja lastenhoitoon 1970-luvulta lähtien.¹⁷

Monessa työväenluokkaisessa vuorotyöperheessä isät olivat osallistuneet moniin naisten töihin pidettyihin tehtäviin jo aikaisemmin. Tämä oli osa jokapäiväistä käytännöllistä arkea, jossa molemmat vanhemmat kävivät vuorotöissä. Isien aktiivisuus oli välttämätöntä, jotta arki sujui. Kotona muiden ihmisten katseilta suojassa vuorotyöperheissä miehet esimerkiksi hoitivat lapsia ja tekivät ruokaa huomattavasti useammin kuin muissa 1950–1970-luvun perheissä. Vuorotyö houkutteli, sillä se kasvatti tilipussia ja mahdollisti elintason nostoa paremmaksi, jolloin oli mahdollista hankkia kodinkoneita kotitöitä helpottamaan.¹⁸

Miehet osallistuivat etenkin kodinkoneiden hankintaan, suunnitteluun, vertailuun, ostamiseen ja asentamiseen, vaikka varsinainen kodinkoneiden käyttö saattoi jäädä vain naisten tehtäväksi. Pikkulapsista ei ollut vielä kotitöissä apua, mutta etenkin kouluikäisillä olleiden tyttöjen oletettiin auttavan äitiä varsinkin, jos äiti kävi kodin ulkopuolella töissä. Kodinkoneiden hankinnalla pyrittiin naisten arjen tehostamiseen. Uudet kodinkoneet eivät välttämättä lisänneet miesten osallistumista kotitöihin vaan ajatus oli, että nainen suoriutuisi helpommin ja nopeammin kotitöistä uusien kodinkoneiden ansiosta.

Kuvaava esimerkki naisten ja miesten suhteista kodinkoneiden markkinoinnissa oli Tellervo Aaltosen *Käytännön maamiehen* joulukuun 1969 numeroon kirjoittama artikkeli *Se suuri joulupaketti*. Artikkelissa esiteltiin lahjaideoita emännille ja suuret kodinkoneet esitettiin naisten toivomina lahjoina. Ne pyrittiin tuomaan esiin nimenomaan naisten elämää helpottavina tavaroina. Kun mies antoi naiselle lahjaksi pakastimen, pesukoneen tai liedin, mainosten mukaan mies arvosti naisen työtä ja halusi tehdä siitä helpompaa. Maatalousväestölle suunnatun *Käytännön maamiehen* lukijakunnan piirissä maaseudulla sukupuolten työnjako oli vielä 1960-luvulla melko tarkkaa eikä lehti lähtenyt ylittämään rajoja. Tämä näkyy siinä, ettei artikkelissa edes mainita, että nainen saattaisi saada apua kotitöihin mieheltä tai muilta perheenjäseniltä.¹⁹

Naisten elämää helpottavien kodinkoneiden tarvetta lisäsi ulkopuolisen avun väheneminen. Kotiapulaisten määrä väheni noin 40 000:sta noin 30 000:een vuodesta 1960 vuoteen 1970.²⁰ Kotiapulaisten työ oli ollut monelle nuorelle naiselle ensimmäinen kodin ulkopuolinen työ ja se oli tarjonnut myös iäkkäämmille naisille ansiomahdollisuuksia. 1960-luvulta lähtien yhä useammat naiset opiskelivat yliopistoissa ja ammattioppilaitoksissa. Moni nuori nainen vaihtoi kotiapulaisten paikan työksi tehtaassa, konttorissa tai palveluolilla, joissa oli säännölliset työajat ja parempi palkka. Kotiapulaisella palkkaus ja työolot riippuivat perheestä, jossa kotiapulainen työskenteli.²¹ Perheiden näkökulmasta kotiapulaisten palkkaaminen kallistui, eikä kaikilla ollut enää varaa kotiapulaiseen.²²

Myös rakennemuutos lisäsi kotitöitä tehostavien laitteiden tarvetta. Muuttoliike maalta kaupunkeihin kiihtyi erityisesti 1960-luvulta lähtien. Innokkaimpia muuttajia olivat

¹⁶ Ranta 2012, 211.

¹⁷ Vanha-Similä 2017, 24.

¹⁸ Vanha-Similä 2017, 24.

¹⁹ *Käytännön maamies* 12/1969

²⁰ Rahikainen 1999, 368.

²¹ Vanha-Similä 2017, 129.

²² Mauranen 2005b, 248.

20–30-vuotiaat nuoret naiset ja miehet. Määrällisesti eniten maaseudun tomut karisti jaloistaan 1960-luvun lopulla nuoret naiset, jotka suuntasivat kaupunkeihin ja teollisuuspaikkakunnille. Suomessa muutettiin erityisesti idästä kohti Etelä-Suomea.²³ Moni suuntasi leveämmän elintason perässä myös Ruotsiin, jossa kaivattiin suomalaisia työntekijöitä eri aloille.²⁴ Maaseutuyhteiskunnassa naiset olivat tyypillisesti saaneet sukulaisnaisilta apua kodin- ja lastenhoitoon, kun useampi sukupolvi oli asunut saman katon alla tai ainakin samassa pihapiirissä. Erityisesti isoäidit olivat auttaneet lastenlasten hoidossa, jolloin naisilla jäi aikaa muihin töihin. Uusilla asuinseuduilla ei ollut kuitenkaan apua saatavilla vanhaan tapaan. Uudet kodinkoneet helpottivat, kun vaimon ja äidin tuli suoriutua vanhasta työmäärästä ilman auttavia käsiä²⁵.

Naiset työelämään

Toisen maailmansodan jälkeen ja etenkin 1960-luvulta lähtien naiset ryhtyivät opiskelemaan aikaisempaa useammin. Esimerkiksi suurten ikäluokkien nuoret naiset lähtivät sankoin joukoin opiskelemaan yliopistoihin ja ammattioppilaitoksiin. Ylipäätään opiskelumahdollisuudet paranivat koko yhteiskunnassa muun muassa uusien yliopistojen perustamisen myötä. Myös julkisen sektorin voimakas kasvu Suomessa 1950–1970-luvuilla lisäsi merkittävästi naisten työmahdollisuuksia kodin ulkopuolella. Maahan rakennettiin esimerkiksi keskus- ja aluesairaalajärjestelmä 1950- ja 1960-luvuilla. Terveyskeskusjärjestelmä puolestaan luotiin 1970-luvulla. Tämä terveydenhuollon huomattava laajentuminen toi naisille työpaikkoja ja edisti naisten siirtymistä kotoa työmarkkinoille. Naiset saivat työpaikkoja aikaisempaa huomattavasti enemmän myös kaupoista, pankeista, vakuutusyhtiöstä, ravintoloista ja hotelleista.²⁶

Kotien samanaikainen koneellistuminen osaltaan mahdollisti ja helpotti naisten siirtymistä työhön kodin ulkopuolelle. Kun kotitöistä suoriutui aikaisempaa helpommin ja nopeammin kodinkoneiden ansiosta, naisille jäi enemmän aikaa kodin ulkopuolisiin töihin.

Toisaalta kodinkoneet olivat suhteellisen kalliita eikä niitä monessa perheessä voitu hankkia hetken mielijohteesta. Naiset saattoivat mennä töihin hankkiakseen rahaa juuri nostaakseen perheen elintasoja. Aluksi ajatuksena oli ehkä hankkia vain hiukan lisäansioita hankintoja varten. Lisääntyneillä tuloilla ostettiin esimerkiksi pesukone. Markkinoille tuli kuitenkin koko ajan uusia tuotteita, jotka houkuttelivat. Televisioiden tultua markkinoille monet haaveilivat omasta vastaanottimesta. Monen naisen tilapäiseksi ajatellusta työstä tuliikin pysyvää. Työmarkkinat kaipasivat naisten työpanosta, ja omat tulot toivat naisille itsenäisyyttä ja mahdollisuuksia kuluttaa. Enää pelkästään miehen palkalla eläminen ei riittänyt siihen elintasoon, jota monet tavoittelivat.

²³ Vanha-Similä 2017, 76.

²⁴ Vanha-Similä 2017, 82.

²⁵ Mauranen 2005b, 248.

²⁶ Hannikainen 2008, 73.

Halutut jääkaapit

Yksi ensimmäisiksi yleistyneistä ja naisten elämää muuttaneista kodinkoneista oli jääkaappi.

Jääkaappi oli monen naisen toivelistalla jo 1950-luvulla, ja ne tulivat yhä useampaan suomalaiseen kotiin 1960-luvulla, kun naisten työssäkäynti yleistyi. 1970-luvun alkupuolella jo 90 prosentilla kotitalouksista oli jääkaappi.²⁷

Jääkaapin tulo keittiöön mullisti varsinkin naisten ajankäyttöä, sillä naiset yleensä hoitivat ruokaostokset ja valmistivat ruuan. Naisille suunnatuissa aikakauslehdissä, kuten *Kotiliesessä*, jääkaappeja mainostettiin ahkerasti. Niissä myös esiteltiin uutuuksia ulkomailta ja esimerkiksi messuilta. Jääkaappien mainonta oli 1950-luvulla valistuksen sävyttämää. Jääkaappien myyjät pyrkivät perustelemaan, miksi perheiden kannatti hankkia jääkaappi. Jääkaappien valmistajat puolestaan järjestivät myös suuria kilpailuja, joissa pääpalkintoina oli jääkaappeja.²⁸

Jääkaappien mainonnassa vedottiin erityisesti terveyteen. Ruoka säilyi viileässä jääkaapissa paremmin kuin lämpimässä ruokakonttoorissa tai ikkunanlasin välissä. Jääkaappien kerrottiin myös pienentävän ruokamenoja, koska ruokahävikki väheni ja kerralla saattoi ostaa myös suurempia ruokaeriä.²⁹

Jääkaapit pyrittiin tuomaan esiin myös naisten kotitaloustyön tehostajina. Moderni nainen saattoi jääkaapin ansiosta valmistaa ruokaa kerralla useammalle aterialle eikä kaikkea valmistettua ruokaa myöskään tarvinnut enää syödä samana päivänä. Tämä osaltaan tehosti arkea, kun naisen ei tarvinnut lähteä päivittäin ruokakauppaan tai kipaista edestakaisin kellarin portaita.³⁰

Maaseudulla kiinnostus jääkaappeihin oli aluksi pienempää kuin kaupungeissa. Koska kellarit olivat maalaistaloissa yleisiä, kalliiseen jääkaappiin sijoittamista ei aina nähty järkevänä. Usein ruuan säilyminen etenkin kesäaikana oli kuitenkin haastavaa myös maaseudulla, sillä kaikki kellarit eivät olleet kesäisin riittävän kylmiä ruuan säilyttämiseen. Maatiloilla maitoa ja muutakin ruokaa saatiin omalta tilalta, mutta maalla ei lähdetty usein ruokakauppaan. Kaupat sijaitsivat kauempana kuin kaupungeissa, joissa kaupassa saattoi poiketa vaikka joka päivä. Vähitellen jääkaapit yleistyivät myös maaseudulla, kun tietoisuus jääkaappien eduista levisi ja niiden hinta halpeni.³¹

Aikanaan suosittu *Emännän tietokirja* vuodelta 1950 suosittelee jäähytyskaappia eli jääkaappia etenkin koteihin, joissa ei ollut kellaria. Myös kesähuvilalla sähkökäyttöiset jäähytyslaitteet olivat kirjan mukaan hyödyllisiä. Teos antoi myös ohjeita siihen, miten jääkaapin saattoi tehdä itse. Näissä itsetehdyissä jääkaapeissa käytettiin sahanpuruissa säilytettyjä jäitä, jotka nostettiin kevättalvella varastoon kesää varten. Näin kotitaloudet saattoivat saada edullisemmän jääkaapin, jossa ruoka säilyi tavallista kaappia paremmin. *Emännän tietokirjan* mukaan ilman jäitä perheet joutuvat syömään hapantuneita ja pahentuneita ruoka-aineita sekä kestämään monta pahaa mätäkuun vatsatauti.³²

Jääkaappien yleistyminen näkyi myös koulujen kotitalousopetuksen muuttumisessa. Kotitalouden oppikirjat antoivat ohjeita jääkaappien käyttöön ja huoltamiseen. Näin seu-

²⁷ Törmänen 2017.

²⁸ *Kotiliesi* 10/1953; Mauranen 2005a, 65.

²⁹ *Kotiliesi* 10/1953; Mauranen 2005a, 65.

³⁰ Huokuna 2011, 150–161; Knuutila 2013, 163–181.

³¹ *Käytännön Maamies* 6/1958.

³² *Emännän tietokirja I* 1950, 416–422.

raava sukupolvi tutustui jääkaappeihin ja niiden mahdollisuuksiin, vaikka kotona sellaista ei välttämättä vielä ollut. Oppikirjoissa varoteltiin esimerkiksi jääkaapin oven turhasta avaamisesta, koska se lisäsi merkittävästi sähkönkulutusta. Toisaalta jääkaappia kehoitettiin säännöllisesti myös tuulettamaan ja puhdistamaan. Sitä varten jääkaappi sammutettiin ja samalla myös kertynyt huurre sulii.

Kotitalousoppikirjojen yksityiskohtaiset jääkaappien huolto-ohjeet autoivat myös naisia, jotka uusien kodinkoneiden myötä joutuivat ottamaan haltuun uudenlaisia taitoja. Jos jääkaapin mukana tulleista ohjeista ei saanut selkoa, perheen koululaisten oppikirjojen ohjeilla pääsi eteenpäin. Yrityksen ja erehdyksen kautta, mutta myös kirjojen, lehtien ja ohjeiden avulla he tasapainoilivat uusien koneiden kanssa. Uutta oli esimerkiksi se, että ruokailusta yli jäänyt ruoka piti jäädyttää ennen sen laittoa jääkaappiin. Aikaisemmin ruoka vain nostettiin tavalliseen ruokakomeroon.³³

1950-luvulla jääkaappien ja keittiöiden päävärit olivat vielä vaaleita. Suosikkivärejä olivat vaaleanvihreä ja kermanvaalea. Seuraavan vuosikymmenen lopulta lähtien ja etenkin 1970-luvulla suuret kodinkoneet saivat väriä, kun ruskea, vihreä ja keltainen saavuttivat keittiöt. Ennen hillityt ja harmoniset keittiöt muuttuivat väri-ilotteluksi, kun kaapinovat, jääkaapit ja liedet maalattiin vahvoilla väreillä.³⁴ Myös pukeutumismuoti muuttui värikkääksi ja samalla arkipäiväisemmäksi. Kotitöistä vastannut nainen oli kuin samaa sarjaa moderneissa vaatteissaan värikkäässä keittiössään.

Ruuanvalmistus muuttuu

Arjen helpotusta ei haettu vain uusilla kodinkoneilla vaan myös ruuanvalmistustapojen muutoksella. Ruuan nopeammasta ja helpommasta valmistumisesta tuli aikaisempaa tärkeämpää naisten työssäkäynnin lisääntyessä. Yhä useammalla naisella ei ollut enää aikaa tai kiinnostusta viettää pitkiä aikoja keittiössä. Ruuanvalmistuksen muutoksesta kertovat myös lukuisat keittokirjat ja naisille suunnatut lehdet. Niihin ilmestyi ohjeita yksinkertaisempaan ruuanlaittoon.

Naisten työssäkäynnin lisääntyessä kasvoi myös teollisen ruuan osuus suomalaisten ruokavaliosta. Elintarviketeollisuus toi markkinoille uusia tuotteita, ja valmisruuat kehittyivät. Aikaa vievälle ruuanlaitolle oli yhä harvemmalla naisella aikaa, kun kulku vei useammin töihin kodin ulkopuolelle ja kotiapulaistenkin määrä väheni. Lehdissä ja kirjoissa annettiin ohjeita myös valmisruokien käyttöön. Niitä pidettiin osana ruokatalouden tehostamista ja järkipäiväistämistä. Valmisruuat olivat aluksi melko kalliita, mutta niitä perusteltiin ajan- ja valmistuskustannusten säästöllä. Sähköliesillä puolivalmisteiden ja valmisruokien lämmitys onnistui helpommin. Uusien kodinkoneiden ohella valmisruuat vähensivät tarvetta keittiössä tehtävälle työlle.

Valmisruuat ovat pitäneet tavallaan hengissä perinteisiä suomalaisia ruokia, joita enää harva valmistaa itse. Esimerkiksi kaalikääryleet, verilätyt sekä maksalaatikko ovat säilyneet osana suomalaista ruokakulttuuria juuri valmisruokien ansiosta. Harva tekee niitä enää itse, mutta moni ostaa niitä valmiina kaupasta.

³³ Väänänen & Sorri 1967, 31–32.

³⁴ Seppälä-Kavén 2019, 12; Mauranen 2005, 107.

Työssäkäyvä nainen saattoi tarjota ruuaksi perheelleen 1950–1970-luvuilla pussikeittoja ja -kastikkeita, erilaisia valmiita laatikoita ja säilykkeitä. Jalostajan hernekeitto tuli markkinoille vuonna 1952. Saarioinen alkoi valmistaa valmismaksalaatikkaa vuonna 1957. Turvautuminen puolivalmisteisiin tai valmisruokiin oli monelle naiselle kova paikka, mutta ne auttoivat muuttuneessa kotiarjessa. Valmisruuat olivat vastoin perinteistä ruuanvalmistuskulttuuria, jossa naiset tekivät ruuat alusta loppuun itse.³⁵ Elintarvikeliikkeissä oli tarjolla jo 1950-luvulla monenlaisia valmisruokia, kuten liha- ja kalahyytelöitä sekä erilaisia salaatteja. Valmiina sai mm. italian-, silli-, peruna- ja punajuurisalaatteja.³⁶

Vauvojen valmisseiden käyttö lisääntyi 1960-luvulla, kun äidit kävivät yhä useammin kodin ulkopuolella töissä ja äitiyslomat olivat lyhyitä. Säilykkeet ja vauvojen valmisseet säilyivät pilaantumatta myös ilman jääkaappia tavallisessa ruokakomerossa, joten niissä nähtiin epäilysten lisäksi myös paljon hyviä puolia.³⁷

Teollisten maitovalmisteiden käyttö lisääntyi 1960-luvulla. Suomalaiset innostuivat erityisesti jogurtista. Valio aloitti jogurtin teon 1960-luvun lopulla.³⁸ Jogurtti oli helppo ja nopea välipala, joka oli sellaisenaan valmis. Se vaati jääkaapin, joka jo löytyikin monesta kodista. Jogurtti sopi esimerkiksi koululaisten välipalaksi, koska mitään ei tarvinnut lämmittää tai leikata. Naisten työssäkäynnin yleistyttyä yhä harvemmin äiti odotti lapsia kotona heidän tullessaan koulusta.

Maitojauhe säilyi hyvänä ilman kylmäsäilytystä. Tavallisen maidon säilyttäminen kotona helpottui, kun jääkaappi löytyi yhä useammasta kotitaloudesta 1960-luvulla. Maidon pakkaaminen ja säilytys kokivat muutoksia 1960–1970-luvuilla. Ensin maitoa pakattiin lasipulloihin, myöhemmin pahvitölkkeihin ja jopa muovipusseihin vuosina 1967–1975. Epäkäytännölliset muoviset maitopussit jäivät ohimeneväksi ilmiöksi, ja kehittyneet pahviset maitopurkit ajoivat niiden ohitse.³⁹

Makkarasta tuli edullista arkiruokaa, kun makkaranvalmistuksen tekniikka tehtaissa kehittyi 1960-luvulla. Valmistaminen ei vaatinut enää niin paljon käsityötä, joten makkaran hinta halpeni. Makkaran nopea valmistuminen ruuaksi kotikeittiöissä teki siitä todella suosittua arkiruuan. 1970-luvulla myös nakit yleistyivät. Nakit ja muusi olikin monen perheen suosikkiruoka.⁴⁰ Makkaravalmisteiden ahkera syöminen vähitellen tasoittui, kun terveystietoisuus saavutti suomalaiset.

Pakastimet uutuutena

Pakastimet muuttivat ruuan säilöntää. Pakastaminen sai ruuan säilymään pidempään ja tasasi ruuanlaittoon ja tiskaukseen käytettyä aikaa. Sadonkorjuun, teurastuksen tai leivonnan jälkeen ruuat saatiin säilytyksi nopeasti. Vuonna 1966 julkaistu teos *Kotipakastaminen* esittelee pakastimet kotitaloustyön tehostajina, jotka toivat pitkällä aikavälillä taloudellisia säästöjä.

³⁵ Sillanpää 2003, 32.

³⁶ *Kotikokki-lehti* 2/1953.

³⁷ *Kotiliesi* 13/1964.

³⁸ Sillanpää 2003, 32.

³⁹ Hokkanen 1980, 189–190; Martat: Kuinka suomalaiset söivät 1900-luvulla?; *Kotiliesi* 13/1964.

⁴⁰ Martat: Kuinka suomalaiset söivät 1900-luvulla?; Sillanpää 2003, 28.

Opas kuvaa sukupuoliroolit hyvin perinteisinä. Toisaalta se myös huomauttaa, että emäntä saattoi ruuanlaitosta ja säilönnästä vapautuneen ajan käyttää ansiotyöhön tai lepoon.⁴¹

Pakastinten mainonnassa kerrottiin niiden olevan hyödyllisiä juuri kodeissa, joissa nainen kävi kodin ulkopuolella töissä. Vapaapäivänään hän saattoi valmistaa ja pakastaa koko seuraavan viikon ruuat kerralla. Pakastinmainonnassa hehkutettiin tätä uudenlaista ruuanlaiton rytmiä. Päivittäisestä kokkaamisesta oli pakastimen ansiosta mahdollista siirtyä valmistamaan ruokaa vain kerran viikossa.⁴²

Etenkin maaseudulla innostuttiin pakastimista, koska niissä oli kätevä säilöä lihaa ja marjoja. Maalla haluttiin erityisesti suuria pakastearkkuja, sillä maalaistaloissa oli yleensä hyvin tilaa. Pakastimet yleistyivät myös kaupungeissa, kun tarjolle tuli enemmän pakastekaappeja, jotka mahtuivat myös ahtaampiin kaupunkikoteihin. Niihin kaupunkilaiset säilöivät aterioilta yli jäänyttä ruokaa, vierasvaraleivonnaisia, marjoja ja valmisruokia.⁴³

Pakastimien yleistyminen muutti myös ruokailutottumuksia, ja pakasteruuat tulivat osaksi suomalaisten arkea. Jo 1970-luvulla tutuista suomalaisista ruuista, kuten tillilihasta, kalakeitosta, makaronilaatikosta sekä palapaistista, sai kaupasta valmiin pakastetun version. Enää silakka ei ollut Suomen syödyin kala, vaan pakastesei ohitti sen 1970-luvulla. Pakasteistä ruoka valmistui nopeammin. Valmiit pakasteruuat tai pakastesei eivät kuitenkaan olleet kaikkein suosituimpia pakasteita, vaan niitäkin suosituimpia olivat sekavihannespussi ja jäätelö. Jäätelön syönti Suomessa kasvoi, kun pakastimet yleistyivät.⁴⁴

Pakastimet olivat aluksi hintavia, joten niiden hankintaa mietittiin perheissä huolella. Muissa Pohjoismaissa perheet hankkivat yhteisiä pakastamia ja perustettiin pakastamo-yhtymiä. Suomessakin oli joissakin taloyhtiöissä yhteispakastamoja, joissa jokaisella asunnolla oli oma lokeronsa yhteisissä tiloissa, mutta ne eivät tulleet Suomessa suosituiksi.⁴⁵ Vähitellen pakastimet yleistyivät kodeissa. Yhä useammassa kodissa oli pakastin 1970-luvulla, ja silloin myös pakasteruuat yleistyivät. Pakastin löytyi seitsemältä prosentilta kotitalouksista vuonna 1971, mutta vuonna 1981 jo 54 prosenttia kotitalouksista omisti pakastimen. Pakastin löytyi 85 prosentilla kodeista 1990-luvun lopulla.⁴⁶

Ruokaa sähköliedellä

Sähköliedet alkoivat pikkuhiljaa yleistyä 1950-luvulta lähtien. Sähköliesi löytyi 31 prosentilla kotitalouksista 1960-luvun alussa. Osassa kotitalouksista oli kaasuliesi. Puuhellat ja leivinuunit olivat siis edelleen yleisiä ruuanlaitossa 1960-luvulla.⁴⁷ Etenkin maaseudulla niitä pidettiin parempina, koska ruokaa sai valmistettua kerralla enemmän ja tiskauksessa tarvittava lämmin vesi kuumeni säiliössä hellan kyljessä tai kattilassa hellalla, jos hanasta ei tullut lämmintä vettä. Koska puuhella lämmitti samalla keittiötä, joihinkin maalaistaloihin hankittiin sähköhellalla vain kesäkäyttöä varten. Puuhellojen rinnalle hankittiin myös keittolevyjä, joilla

⁴¹ Aldén & Berg 1966, 5–6.

⁴² Mauranen 2005a, 107.

⁴³ Mauranen 2005b, 268; *Pakastaminen kotitaloudessa. Liha, kala, kasvikset, marjat, leivonnaiset, valmiit ruoat* 1962, 6.

⁴⁴ Aaltio, Sarantola-Weiss, & Warpula, 2002, 21.

⁴⁵ *Kodin työväläneoppi* 1959, 88–89.

⁴⁶ Mauranen 2005b, 268.

⁴⁷ Knuuttila 2013, 174.

sai nopeasti lämmitettyä ruokaa, vettä tai keitettyä kahvia, vaikka ruoka valmistettiin edelleen puuhellalla.⁴⁸

Sähkölieden tulo kotiin toi naisille paljon uutta opeteltavaa. Perinteiset ruuanvalmistustavat kotona oppinut nainen joutui nyt tarttumaan ohjekirjaan sekä lukemaan lehdistä ja kotitalouskirjoista neuvoja, jotta ruuat ja leipomukset eivät jääneet raaoksiksi tai palaneet. Nainen ei voinut turvautua sukupolvilta toiselle kulkevaan ruuanvalmistuksen tietotaitoon uusien kodinkoneiden kanssa. Esimerkiksi sähköliesien säädettävä lämpötila oli erilaista vanhoihin ruuanvalmistusmenetelmiin nähden. Kun sähköliedet yleistyivät, ruokaohjeisiin tuli ohjeelliset paistolämpötilat. Ennen ruuanvalmistusohjeissa uunin paistolämpötila oli vain viitteellinen. Ohjeissa paisto kehoitettiin tekemään joko kohtuullisessa, hyvässä tai kuumassa uunissa.⁴⁹

Naisille suunnatuissa aikakauslehdissä, kuten *Kotiliedessä*, annettiin ohjeita myös sähköliesien huoltamiseen ja puhdistamiseen, esimerkiksi miten käytössä likaantunut liesitaso ja uuni saatiin puhtaaksi. *Kotilieden* numerossa 1/1965 kerrattiin, miten puuhella puhdistettiin, ja opastettiin konkreettisesti uudenaikaisen sähkölieden puhdistuksessa. Näin artikkeli palveli sekä perinteisen puuhellan omistajia että sähkölieden käyttäjiä.⁵⁰

Kun sähköliesiä opittiin paremmin käyttämään, oivallettiin kunnolla niiden ruuanlaittoa helpottava vaikutus. Lämpötila pysyi tasaisena, joten ruuanvalmistus oli paremmin ennakoitavissa. Sähkölieden ja -uunin sai aina säädettyä sopivan kuumaksi. Myös polttopuiden hankinta ja kantaminen sekä itse lämmitys jäivät pois sähköliettä käytettäessä.

Helpottavat pesukoneet

Vielä aivan 1960-luvun alussa vesijohto löytyi vain puolelta kotitalouksista⁵¹. Tämä tarkoitti naisille toistuvaa vedenkantoa. Vesijohdon ja viemäreiden tulo koteihin olivat todellisia naisten töiden helpottajia ja mahdollistivat myös muita uudistuksia. Esimerkiksi ilman vesijohtoa tai riittävää vedenpainetta automaattisesta pyykinpesukoneesta ei ollut iloa.

Ennen automaattisen pyykinpesukoneiden yleistymistä, vaatteiden puhdistamista pidettiin kaikkein raskaimpana kotityönä, joka kulutti naisten käsiä, selkää ja jalkoja. Pyykinpesukoneet säästivät aikaa, työtä, polttoainetta ja saippuaa sekä kuluttivat vaatteita vähemmän kuin käsinpesu. Pesukone mahdollisti suurenkin perheen pyykkien saamisen puhtaiksi muutamassa tunnissa.

Heti sotien jälkeen pesukoneet olivat kuitenkin vielä hyvin kalliita ja ne olivat mahdollisia vain harvalle suomalaiselle perheelle. Sen sijaan esimerkiksi oppikirjoissa ja lehdissä annettiin paljon ohjeita, miten pyykinpesua voisi muuten tehostaa, esimerkiksi panostamalla hyviin työvälineisiin ja keskittämällä työn yhteen paikkaan, kuten järvenrantasaunaan.⁵²

Pesukoneet kuitenkin levisivät vähitellen. Ne helpottivat merkittävästi naisten arkea. Jo käsikäyttöiset pesukoneet toivat kevennyttä. Pulaattori- ja rumpukoneet helpottivat työ-

⁴⁸ Muurinen 2003, 205.

⁴⁹ Väänänen & Sorri 1967; Olsoni 1895; *Kotikokki* 7/1953.

⁵⁰ *Kotiliesi* 1/1965.

⁵¹ Savikko 2005, 57.

⁵² *Emännän tietokirja* I 1950, 1268.

Kuva 1. Keittiössä tarvittavat tiedot ja taidot opittiin perinteisesti kotona sukupolvelta toiselle. Uudet kodinkoneet vaativat kuitenkin opettelua kaikilta. Ohjeita niiden käyttöön annettiin etenkin naisille suunnatuissa aikakauslehdissä ja kotitalousalan oppi- ja tietokirjoissa. Yleisesti kotitöiden ajateltiin kuuluneen naisille, mutta kodin seinien sisäpuolella, katseiden ulottumattomissa, myös miehet saattoivat tarttua kotitöihin ja ruuanlaittoon. Kuva vuodelta 1957, Helsingin kaupungin museo.

tä lisää. Täysautomaattinen pesukone oli jo todellinen hyppäys pyykkilautoista ja nyrkkipyykistä.

Ennen pesukoneiden yleistymistä, vaatteiden pesua pyrittiin vähentämään suojaamalla niitä esimerkiksi käyttämällä esiliinoja ja kotitakkeja, koska pyykinpesu oli hankalaa. Esiliinoja oli helppompia pestä käsin kuin leninkejä, paitoja ja hameita ja ne myös kuivuivat nopeammin. Naiset myös ompelivat

pukujensa kainaloihin pestäviä hiha- eli hikilappuja. Näin etenkin hankalasti pestäviä vaatteita ei tarvinnut pestä niin usein.

Vaatteiden määrä lisääntyi merkittävästi 1970-luvulla valmisvaateteollisuuden kehittymisen myötä. Vaatteet eivät olleet enää niin kalliita kuin aikaisemmin ja postimyynnin avulla vaatteita sai hankittua aikaisempaa helpommin myös syrjäseuduilla.⁵³ Lisäksi hygieniakäsitykset muuttuivat siten, että vaatteita alettiin pestä aikaisempaa useammin. Ennen puhtaat vaatteet vaihdettiin esimerkiksi kerran viikossa saunan jälkeen, mutta nyt vaatteiden piti olla puhtaampia ja niitä täytyi pestä aikaisempaa huomattavasti useammin. Tämä lisäsi naisten työtä, jota pyykkikoneiden kehittyminen ja yleistyminen helpottivat merkittävästi.

Pyykinpesukoneiden yleistymisen alkuaikoina pyykkiä pesetettiin usein pesuloissa tai sitä pestiin taloyhtiöiden pesutuvissa. Niissä pesetettiin ja pestiin etenkin lakanapyykkiä, jota

⁵³ Sarantola-Weiss 2008, 141.

Kuva 2. Kaupunkeihin alkoi ilmestyä myös itsepalvelupesuloita. Kuvassa nainen täyttää pesukonetta helsinkiläisessä itsepalvelupesulussa vuonna 1965. Kuva Foto Roos / Helsingin kaupunginmuseo.

oli hankala pestä käsin tai varhaisimmilla pesukoneilla. 1970-luvulla markkinoille tuli uusia malleja, jotka olivat useampien saatavilla ja mahtuivat pieniinkin tiloihin.⁵⁴ Oma pesukone vähensi tarvetta pesuloille ja pyykkituville ja mahdollisti pyykinpesun juuri silloin, kun se sopi itselle kaikkein parhaiten. Vaikka automaattinen pesukone tekikin raskaimman työn, vastuu perheen pyykinhuollosta jäi silti usein naiselle. He huolehtivat, että koko perheellä oli uusien vaatimusten mukaisesti aikaisempaa enemmän puhdasta ja huollettua vaatetta käytössään. Naiset sovittivat pyykinpesua yhä useammin ansiotyön lomaan.

Lisää kodinkoneita

Astianpesukoneet eivät yleistyneet lainkaan niin nopeasti kuin pyykinpesukoneet, koska niistä ei katsottu olevan yhä paljon hyötyä hintaansa nähden. Kotimaisella Helkamalla oli tarjolla tiskikone jo vuonna 1958, mutta menekki oli laimeaa. 1960- ja 1970-luvuillakaan tiskikoneita ei ollut monessa kodissa, vaikka niitä mainostettiin lehdissä. Monet perheet valitsivat ensin tärkeämmiksi koetut pesukoneen, jääkaapin, sähkölieden ja television. Harvalla riitti varat kaikkiin kodinkoneisiin, joten astianpesukone tipahti yleensä ensimmäisenä toivelistalta.

⁵⁴ Kodin Kuvalehti 21/1972.

Kuva 3. Uudet kodinkoneet saivat jotkut miehet ryhtymään myös kotitöihin. Kuvassa mies kokeilee uutta pölynimuria vuonna 1954. Rento tyyli, jossa toinen käsi on taskussa, viestii juuri kokeilusta. Mies haluaa osoittaa, ettei hän suinkaan oikeasti siivoa vaan lähinnä testaa perheen uutta imuria. Siivous oli leimallisesti naisille kuuluvaa kotityötä, joka miehen suorittamana saattoi helposti leimata miehen naismaiseksi. Julkisesti miehet harvoin kertoivat tekevänsä kotitöitä, vaikka kodin seinien sisäpuolella, muiden katseiden ulottumattomissa, niitä tekivätkin. Kuva Helsingin kaupunginmuseo.

Astioiden tiskaaminen oli kotityötä, johon myös perheen vähän isompien lasten oli helppo osallistua. Heidän työpanoksensa auttoi äitiä, joten siksikään tiskikonetta ei pidetty välttämättömänä. Edistyksellisissä kodeissa myös mies saattoi tiskata,

vaikka ruuanlaittoon ei osallistunutkaan. Tiskaus ei vaatinut samanlaista erityisosaamista kuin ruuanvalmistus. Vasta 1990-luvun lopulla puolet kotitalouksista omisti tiskikoneen.⁵⁵

Pölynimijät olivat alkaneet yleistyä suomalaisissa kaupunkilaiskodeissa jo 1930-luvulla. Pölynimijöiden nähtiin tehostavan siivoustyötä erityisesti, koska ne nimenomaan imivät pölyt eivätkä vain siirtäneet niitä paikasta toiseen, kuten lakaistaessa. Pölynimurit myös kevensivät kotien siivousta, kun mattoja ei enää tarvinnut välttämättä raahata ulos tampattavaksi.⁵⁶ Pölynimurit yleistyivät laajemmin 1960–1970-luvuilla. Kotiliesi julkaisi laajan artikkelin kodin siivousvälineistä vuonna 1962. Siinä esitellään perinteiset harjat ja rievut, mutta pölynimuria käsitellään vain muutamalla lauseella. Artikkelin mukaan pölyimurit säästivät aikaa, mutta niiden hankintahinta ja säilyttäminen arveluttivat lehden toimitusta. Kotiliesi pyrki ylipäättään antamaan kustannustehokkaita ja säästäväisiä neuvoja lukijoilleen. Imureiden kohdalla se päättyi suosittelemaan halpoja sauvaimureita ahtaisiin koteihin.⁵⁷

⁵⁵ Mauranen 2005b, 254; Pantzar 2000, 42, 46–49; *Kodin Kuvalehti* 22/1974.

⁵⁶ Kartio 1932, 132.

⁵⁷ Mauranen 2005b, 254; *Kotiliesi* 19/1962.

Kun kotiin tuli televisio

Elintason noustessa ei koteihin hankittu vain arkea helpottavia kodinkoneita vaan myös elämyksiä tuottavia laitteita. Levysoittimet, televisiot ja kasettisoittimet löysivät tiensä suomalaisiin koteihin. Osamaksukauppa yleistyi, joten kuluttaminen helpottui.⁵⁸

Televisioiden nopea yleistyminen 1960-luvulla muutti ihmisten ajankäyttöä. Aluksi televisiota katsottiin yhdessä naapureiden, ystävien, työkavereiden ja sukulaisten kanssa. Yleensä oma televisio pyrittiin kuitenkin hankkimaan heti, kun se oli taloudellisesti mahdollista. Suomessa oli 7 757 televisiolupaa vuonna 1958. Määrä nousi nopeasti. Vuonna 1964 lupia oli jo 622 000 kappaletta ja suomalaiset olivat hankkineet jo yli miljoona televisiolupaa vuonna 1969. Kun televisiot yleistyivät, katselusta tuli enemmän perheen yhteistä aikaa.⁵⁹ Televisio-ohjelmat olivat aluksi mustavalkoisia, mutta vuonna 1969 Yleisradio aloitti koelähetykset väriohjelmilla. Kolmen vuoden kuluttua väriohjelmia lähetettiin 20 tuntia viikossa.⁶⁰

Pitkään kodeissa oli vain yksi vastaanotin, jonka ääreen koko perhe kokoontui. Perinteisesti parhaana katseluajankana eli prime timena on Suomessa pidetty alkuiltaa eli noin klo 18–21. Silloin on tyypillisesti lähetetty koko perheelle sopivaa ohjelmaa. Näin oli etenkin aikaisemmin, kun kanavavalikoima oli suppea eikä ohjelmia voinut tallentaa. Perheen ajateltiin kerääntyvän viettämään iltaa yhdessä television ääreen.⁶¹ Suositut ohjelmat alkoivat vaikuttaa ihmisten ajankäyttöön. Muita asioita aikataulutettiin ja tehtiin niin, että ehdittiin haluttuun aikaan television eteen.

Televisiosta saatiin esimerkkiä perhe-elämään, pukeutumiseen ja syömiseen. Eri ohjelmista katsottiin mallia, millaista oli hyvä perhe-elämä. Aluksi lähetyksiä tuli vähän ja kaikki katsoivat samoja ohjelmia. Katsomalla suosituimmat ohjelmat tiesi, mistä seuraavana päivänä puhuttiin työpaikoilla, koulussa, ruokakaupoissa, pyykkituissa jne.

Televisioiden yleistyminen osui samaan aikaan voimakkaan kaupungistumisen kanssa. Yhä useammat lähtivät maalta kaupunkiin ja teollisuuspaikkakunnille. Televisio-ohjelmat ja niissä esiintyneet henkilöt toivat lohtua uudessa elämäntilanteessa. Vanha sosiaalinen verkosto oli jäänyt taakse eikä uudessa ympäristössä välttämättä heti löytynyt ystäviä ja tuttavuuksia. Tutut televisiokasvot ilahduttivat niin naisia kuin miehiäkin. Televisio oli monen yksin-eläjänkin ykköstoivo.⁶²

Suosituimpia ohjelmia katsoivat lähes kaikki, mutta ohjelmatarjonnan lisääntyessä ohjelmia tuli enemmän tietyille kohderyhmille. Kestosuosikiksi muodostunut lastenohjelma Pikku Kakkonen alkoi vuonna 1977. Se oli alusta lähtien tärkeä monille lapsiperheille. Pienille lapsille suunnattu oma ohjelma toi kotiäideille sekä ansiotyössä käyville äideille pienen rauhallisen hetken, jolloin lasten huomio kiinnittyi televisiosta tulevaan ohjelmaan. Naiset laittoivat ruokaa, tekivät muita kotitöitä tai ottivat pienen hetken itselleen leväten tai lukien. Jo ennen Pikku Kakkosta televisiosta tuli lapsille suunnattuja lastentutkimuksia.

⁵⁸ Sappinen 2000, 241–247; Heiskanen 2009, 172.

⁵⁹ Heinonen 2008, 117–118; Kortti 2003, 78; Sappinen 2000, 246; Zilliacus 1968, 18.

⁶⁰ Siljamäki 2018.

⁶¹ Hietala 1996, 34.

⁶² Vanha-Similä 2017, 119.

Kuva 4. Kotien koneellistuminen ei muuttanut vain aikuisten arkea vaan myös lasten ja nuorten. Televisio muutti suomalaisten ajankäyttöä 1960-luvulta lähtien. Televisiosta tuli osa myös lasten arkea. Kuva vuodelta 1968, Helsingin kaupungin museo.

Johtopäätökset

Kodinkoneet yleistyivät vähitellen suomalaiskodeissa 1950-luvulta lähtien. Aluksi hitaasti, mutta jo 1970-luvulla jääkaapit, pesukoneet ja kahvinkeitin olivat valloittaneet kodit. Myös televisio hankittiin yleensä heti, kun se oli taloudellisesti mahdollista. 1950–1970-luvut olivat todellista kotien koneellistumisen aikaa, vaikka silloin oltiin vielä kaukana tämän päivän kotien koneiden määrästä.

Kodinkoneiden yleistymistä siivitti toisen maailmansodan jälkeen yleinen elintason nousu, kaupungistuminen ja naisten siirtyminen työelämään. Kotien koneellistuminen tapahtui samaan aikaan, kun yhä useammat suomalaiset muuttivat maalta kaupunkiin tai lähtivät siirtolaisiksi Ruotsiin. Kodinkoneiden hinnat alenivat, ja niitä tuli yhä paremmin saataville.

Kodinkoneilla pyrittiin helpottamaan ja tehostamaan arkista kotitaloustyötä. Naiset vastasivat pitkälti kodinhoidosta, mutta 1950–1970-luvuilla heillä oli aikaisempaan enemmän myös muita toiveita ja velvollisuuksia. Naiset siirtyivät kodin ulkopuolelle töihin, jolloin heillä oli yhä vähemmän aikaa kotitöihin.

Vaikka uusien kodinkoneiden käyttöönotossa ja opettelussa oli aluksi haasteita, vähitellen niitä opittiin käyttämään sujuvasti. Väljenevissä kodeissa niille löytyi paremmin tilaa ja entistä tarkoituksenmukaisissa paikoissa. Arjesta tuli sujuvampaa, kun uusien asuntojen suunnittelussa oli otettu huomioon kodinkoneiden vaatimukset. Esimerkiksi keittiöstä löytyi paikka jääkaapille, eikä sitä tarvinnut enää sijoittaa eteiseen tilanahtauden vuoksi.

Kodinkoneiden mallien käyttöominaisuudet paranivat, joten ne todella alkoivat helpottaa kotitöitä. Toisaalta samaan aikaan myös vaatimukset kasvoivat. Automaattipesukoneet helpottivat ja nopeuttivat pyykinpesua, mutta vaatteiden määrä lisääntyi ja odotukset vaatteidenpesun tiheydestä kasvoivat. Naisten pyykinpesu muuttui siis koneiden myötä helpommaksi, mutta pestävän pyykin määrä lisääntyi.⁶³

Myös vaatimukset ruuan säilytysolosuhteista kasvoivat. Jääkaappeja markkinoitiin erityisesti terveydellä. Jääkaapeissa ruoka säilyi paremmin, ja perheenjäsenet pysyivät terveisinä. Uusi edellytys oli, että perheensä hyvinvoinnista huolehtivat vanhemmat hankkivat jääkaapin.

Naiset tasapainoilivat odotusten ja realiteettien kanssa. Kodinkoneiden hinnat laskivat, ja ne tulivat yhä useampien saataville. Toisaalta markkinoille tuli koko ajan parempia malleja sekä vallan uusia koneita ja laitteita. Perheiden odotukset kasvoivat, ja monet halusivat hankkia samoja tavaroita kuin muutkin. Uudet kodinkoneet auttoivat naisia siirtymään kodin ulkopuolelle työelämään, mutta samaan aikaan monessa perheessä äidin palkkatuloja tarvittiin juuri uusien kodinkoneiden ja elämyslaitteiden hankintaan. Aikaa silloin oli vähemmän kotitöiden tekemiseen, ja helpotusta arjen pyörittämiseen haettiin yhä uusista kodinkoneista, jotka mainoksissa lupasivat tehdä kotitöistä helppoja, nopeita ja mukavia.

⁶³ Ks. myös kotien koneellistumisen naisille tuomista lisätöistä Cowan 1979.

Lähteet:

Lehdet

Kodin Kuvalehti 21/1972.
 Kodin Kuvalehti 22/1974.
 Kotikokki-lehti 2/1953.
 Kotikokki-lehti 7/1953.
 Kotiliesi 10/1953.
 Kotiliesi 19/1962.
 Kotiliesi 13/1964.
 Kotiliesi 1/1965.
 Käytännön Maamies 6/1958.
 Käytännön Maamies 12/1969.

Kirjallisuus

Aaltio, Christina, Sarantola-Weiss, Minna & Warpula, Kirsi, 2002. *70-luku tarjottimella*. Espoo: Schildt.

Aldén, Birgit & Berg, Greta 1966. *Kotipakastaminen*. Suomentanut Kirsti Rautavaara. 3. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.

Aravaa kautta aikojen 1999. Helsinki: Valtion asuntorahasto.

Aunila, Seija 2020. *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa: Naisihanteen muodostuminen ja muokautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana*. JYU Dissertations 269. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Cowan, Ruth Schwartz 1983. *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. New York: Basic Books.

Emännän tietokirja I 1950. Toimittanut Mandi Hannula ja Alli Wiherheimo. Helsinki: Werner Söderströmin Osakeyhtiö.

Hannikainen, Matti 2008. "Lapion varresta näyttöpäätteelle". Teoksessa *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toimittanut Anssi Mäkinen et al. 70–87. Helsinki: Weilin+Göös.

Heinonen, Visa 2008. "Vapaa-aika, matkailu, harrastukset". Teoksessa *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toimittanut Anssi Mäkinen et al. 111–125. Helsinki: Weilin+Göös.

Heinonen, Visa 1999. "Suomalaisten elinolot 1950-luvun alkaessa". Teoksessa *Täysią vuosia. Vuoden 1950 muotokuva*. Toimittanut Anna-Liisa Haavikko. 30–44. Helsinki: Art House.

Heiskanen, Outi 2009. *Elohuvia. Elokvateatterien kotimainen kulta-aika*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Hentilä, Marjaliisa 2003. "Kortilla vai tiskin alta?" Teoksessa *Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäköyläisyyteen*. Toimittanut Mikko Laakso et al. 29–33. Helsinki: Valitut palat.

Hietala Veijo 1996. *Ruudun hurma. Johdatus TV-kulttuuriin*. Helsinki: YLE-opetuspalvelut.

Hjerppe Riitta 2003. "Sotakorvaukset – pienen maan suuri urakka". Teoksessa *Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäköyläisyyteen*. Toimittanut Mikko Laakso et al. 26–28. Helsinki: Valitut palat.

Hokkanen Kari 1980. *Maidon tie. Valio ja osuusmeijerijärjestö 1905–1980*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Huokuna, Tiina 2006. *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Huokuna, Tiina 2011. "Koti, arki ja unelmat". Teoksessa *Kaikki irti arjesta*. Toimittanut Leif C. Andersson, Kari Hetemäki, Riitta Mustonen & Ari Sihvola. 150–161. Helsinki: Gaudeamus.

Kartio, E. 1932. *Kodin teknillinen opas*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Knuuttila, Maarit 2013. "Kun äiti jääkaapin osti". Teoksessa *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Toimittanut Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. 163–181. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Kodin työvälineoppi 1959. Toinen nide. III Kodinkoneet ja -kojeet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Malinen, Antti 2015. "Kodittomuutta ja kotien rauhaa. Kaupunkilaisten asuinolot". Teoksessa *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Toimittanut Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. 127–149. Tampere: Vastapaino.

- Malinen, Antti 2013. "Ei tilaa edes leikille. Ahdasta elämää kaupunkilaiskodeissa". Teoksessa *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Toimittanut Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. 43–51. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Martat: Kuinka suomalaiset söivät 1900-luvulla? Ruokavuodet 1960–1970-luvut. <https://www.martat.fi/wp-content/uploads/2017/08/12b.pdf>. Viitattu 27.1.2020.
- Mauranen, Tapani 2005a. *Helkama! Sata vuotta mainontaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Mauranen, Tapani 2005b. *Hopeasiipi. Sata vuotta Helkamaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Muurinen, Pirjo 2003. Niukuudesta kohti hyvinvointia. Teoksessa *Eiispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltykkylläisyyteen*. Toimittanut Mikko Laakso et al. 204–209. Helsinki: Valitut palat.
- Pakastaminen kotitaloudessa. *Liha, kala, kasvikset, marjat, leivonnaiset, valmiit ruoat 1962*. Suomentanut Annikki Honkanen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pantzar, Mika 2000. *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.
- Rahikainen, Marjatta 1999. "Kaupunkilaisnuorten töitä 1950–1970". Teoksessa *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Toimittanut Raimo Parikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 730. 335–369. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ranta, Sirkka-Liisa 2012. *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Hämeenlinna: Karisto.
- Saarikangas, Kirsi 2008. "Rakennetun ympäristön muutos ja asumisen mullistus". Teoksessa *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toimittanut Anssi Mäkinen et al. 142–163. Helsinki: Weilin+Göös.
- Sappinen, Eero 2000. *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä*. Kansatieteellinen Arkisto 46. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Sarantola-Weiss, Minna 2003. *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 912. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarantola-Weiss, Minna 2008. *Reilusti ruskea. 1970-luvun arkea*. Helsinki: WSOY.
- Savikko, Sari 2005. "Vesijohto". Teoksessa *Suomen naisen vuosisadat. Toivon rakentajat*. Toimittanut Kaari Utrio. 57. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Seppälä-Kavén, Ulla 2019. "Avoliedeltä moderniin keittiöön". Teoksessa *Kodin sydän – Keittiö arjen ilona*. Toimittanut Viri Teppo-Pärnä, Ulla Clerc & Katariina Entonen. 6–13. Turku: Rakennusperinteen Ystävät ry.
- Siljamäki, Heikki. "Ensimmäiset telkkarit valmistuivat Helsingissä 1955 – suomalaisen televisiovalmistuksen historia: minkä väri toi, sen litteys vei." Tekniikka ja talous. <https://www.tekniikkatalous.fi/tekniikka/ict/ensimmäiset-telkkarit-valmistuivat-helsingissa-1955-suomalaisen-televisiovalmistuksen-historia-minkavari-toi-sen-litteys-vei-6704533>. 2018. Viitattu 27.3.2019.
- Sillanpää Merja 2003. "Nälästä runsauteen: suomalaisen ruokakulttuurin historiaa". Teoksessa *Ruisleivästä pestoon. Näkökulmia muuttuvaan ruokakulttuuriin*. Toimittanut Johanna Mäkelä, Päivi Palojoki & Merja Sillanpää. 11–33. Helsinki: WSOY.
- Törmänen, Eeva. "Näin sähkö hiipi asteittain suomalaistoteihin: ensin tuli valo, sitten radio ja lopulta jääkaappi". Tekniikka ja talous, 24.12.2017. <https://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/nain-sahko-hiipi-asteittain-suomalaiskoteihin-ensin-tuli-valo-sitten-radio-ja-lopulta-jaakaappi/b5b9c756-264f-3752-9383-3faef955f5fa>.
- Vanha-Similä, Maria 2017. *Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Kansatieteellinen Arkisto 58. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Väänänen, Tellervo, & Sorri, Rauni 1967. *Kotitalouden oppikirja*. 8. painos. Helsinki: WSOY.
- Zilliacus Ville 1968. "Yleisradio aloittaa". Teoksessa *Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan*. Toimittanut Kaarle Stewen. 16–20. Helsinki: Weilin+Göös.